

İlyas TEKİN*

GİRİŞ: Bazı ayların, gün ve gecelerin farklı bir tarihi özelliği vardır. Tıpkı bazı yerlerin tarihi özelliği olduğu gibi. İşte bu tarihi özelliğe sahip bir aya daha giriyoruz. Haziran ayının son 10 günü hac ayı olarak bilinen **Zilhicce** ayının ilk 10 günü ve bayram günleridir. **Zilhicce**, 19 Haziran'da başlıyor.

Malum olduğu üzere üç on gün çok kıymetli ve mübarektir. Bunlar:

a) Ramazan ayının son on günü. Bin aydan daha hayırlı olduğu özel bir sûrede¹ bildirilen **Kadir** gecesinin de içerisinde bulunduğu bu günler, senenin en kıymetli günleridir.

b) Zihicce ayının ilk on günü.

c) Muharrem ayının ilk on günü. Temmuz ayının 19'unda başlayacak.

Bu konuda daha önce iki yazı yazmıştım.² Bu yazımızda daha farklı yönlerini işlemeye çalışacağız.

1- **Zilhicce, 4 haram aydan biridir.**

Bilindiği üzere “**senenin 12 ay ve bunlardan 4 ayın muhterem (haram/hürmete layık) olduğu**” Kur'an-ı Kerim'de bildirilmiştir.³ 4 muhterem ayın isimleri âyeti kerimede geçmez. Ancak sevgili Peygamberimiz “**bu ayların Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep ayları olduğu**” bildirmiştir.⁴

Bu aylara “**haram/saygın aylar**” denir. Ki cahiliye devrinde bile **Araplar**, bu aylara saygı gösterir ve savaşlara son verirlerdi. Hatta bir kişi bu aylarda babasının veya kardeşinin katiline rast gelse bile, bir şey yapmaz ve kötü söz söylemezdi.⁵ Bu bakımdan bu ayın tamamı önemli ve kıymetlidir.

2- **Hac ayı ve hac mevsimi:**

“**Hac, bilinen aylardadır.**”⁶ âyeti kerimesi, (farz olan) hacın belli zamanda yapılacağını bildirir. Bu da (başlangıç ve sonu itibariyle)

Şevvâl, Zika'de ve **Zilhicce**'nin ilk 10 günüdür.⁷ Farz olan hac bu günlerde yapılır. Hac fiillerine **Şevval**'den önce başlanmaz.⁸ Âyeti kerimenin hükmü geneldir, hac ibadetindeki fiillerin bu süre içinde ne zaman ve nasıl yapılacağı belirtilmemiştir. Fakat sevgili peygamberimiz, hacda ne zaman, nerde neler yapılacağını, hem öğretmiş ve hem de kendisi bizzat uygulamıştır. Müslümanlar da bu uygulamayı 1400 küsur yıldır devam ettirmiş ve halen devam etmektedir.

Önce Hicrî 9. yılda Hz. **Ebûbekir Sıddîk**'i (ra) hac emiri tayin etmiş; ona hac fiillerini ve ne zaman nasıl yapılacağını öğretmiş; o da ashâbı kirama öğretmiş. 10. yıl da sevgili Peygamberimiz hayatının ilk ve son haccını yapmış ve **Veda Haccı**'na 124 bin sahabe katılmıştır.⁹ Böylece hacın ne zaman, hangi fiillerle nasıl yapılacağını bizzat kendisi yaparak öğretmiştir.

Yeryüzünde **Kâ'be**'den daha şerefli bir bina yoktur. Çünkü onun yapımını emreden Allah Teâlâ, bu emri tebliğ eden ve hendesî (geometrik) vaziyetini öğreten **Cebrail** (as), yapıcısı **İbrahim** (as) ve yardımcısı da **İsmail** (as)'dir. **Kâ'be**'nin inşasından sonra **Cebrail** (as), hacın nasıl yapılacağını bütün şekilleriyle **İbrahim** (as)'a öğretmiş; o da **Makamı İbrahim** denilen yerden bütün insanlara ilan etmiştir.¹⁰ Dolayısıyla bunlar vahye dayanır, gelişi güzel yapılmaz.

3- **Hacın tarifi:**

Hac, şöyle tarif edilir:

“**Muayyen zamanda mekânı mahsus, fiili mahsus ile ziyaret etmektir.**”¹¹

Mekânı mahsus: Kâbe ve Arafat'tır.

Muayyen zaman: Ziyaret tavafı ile Arafat'ta **vakfe** (durma/bulunma) zamanıdır. Ki, genel olarak **Arefe** ve **Kurban bayramı** günleridir. İhram şart, vakfe ve tavaf rükündür.¹² Çünkü hacın en önemli iki rüknü/farzı olan **Vakfe** (durmak-bulunmak),

* Üsküdar E. Milli Eğitim Md. ilyastekin3453@gmail.com

Arafat'ta Arefe günü yapılır, yapılması gerekir.¹³ Ziyaret tavafı da bayram günü yapılır.¹⁴

Fiili mahsus: Arafat'ta vakfe ve Kâbe'yi ta-vaftır. Safa ile Merve arasında yürüme-koşma vaciptir.¹⁵ Bu bakımdan **Arafat** ve **Vakfe** de-yince **Arefe** günü akla gelir ve çok önemlidir. Peygamberimiz de çok önemli mesajlarını ver-diği **Veda Hutbesi'**ni **Arefe** günü **Arafat'ta** irad buyurmuştur.¹⁶ Haccın vacipleri ve sünnet-leri vardır.¹⁷ O zaman süre biraz daha geniş olur. Detayına girmiyoruz.

4- **Farz olan hac, sadece hac mevsiminde yapılır.**

Farz olan haccın da, hac mevsiminin dışında yapılabileceğini iddia eden bazı kişiler olsa da, bu iddia bizzat Peygamberimizin tarifi ve uygulaması ile ashabı kiramın ve "**Hulefâi Râşidîn**" (4 büyük halife)'in uygulamasına aykırı olduğu gibi, 1400 yıllık uygulamaya da aykırıdır ve caiz değildir.¹⁸ Diğer zamanlarda yapılan hacca **Umre** denir ve her zaman yapılabilir.¹⁹

Farz olan haccın hac mevsimi dışında yapılması caiz değildir. Çünkü hac ibadeti de namaz, oruç, zekât ve kurban gibi vakte bağlı olarak emredilmiştir. Nitekim bir âyeti kerimede: "**Sana hilaller** (yeni doğan ayın büyüüp küçülmesi) **hakkında sorarlar. De ki: onlar insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir.**"²⁰ buyurulmuştur. Ki, bu da farz olan ibadetlerin ve özellikle haccın vakte bağlı olduğunu göstermektedir.²¹

Vakit girmeden o vaktin namazının kılınması (cem'i takdim müstesna) caiz değil, kılınsa da nafil (fazladan ibadet) sayılır. Orucun Ramazan ayında tutulması farzdır; Ramazan ayının dışında kazası yapılabilir veya nafil oruç tutulur. Namaz, oruç ve haccın vakte bağlı olduğu âyeti kerimelerle sabittir.²² Kurban da bayramın 1. 2. ve 3. günü kesilebilir; bu tarihten sonra kesilirse nafil (fazladan) olur.²³

Sadece zekât farklıdır. Zira zekâtın farz olması için nisap miktarı malın üzerinden bir (kamerî) yılın (355 gün) geçmesi gerekir, fakat farz olmadan önce de verilebilir.²⁴ Çünkü fakirin ihtiyacı âcil işlerdendir. Zekât ve fitre gibi malî ibadetlerde fakirin lehine olan tercih edilir.

Namaz vakitleri güneşin doğup batmasına göre hesaplanırken,

Ramazan, oruç, zekât, hac ve kurban ile mübarek gün ve geceler ayın hareketine göre ayarlanmıştır. Böylece bu ibadetler, miladi takvime göre her 33 yılda bir, senenin bütün gün, ay ve mevsimlerini dolaşır. Aralarındaki fark şudur: Namaz günde beş vakit, oruç senede bir Ramazan ayında, hac ömürde bir defa hac günlerinde; zekât, nisap miktarı malın üzerinden bir sene geçince farz; kurban da şer'an zengin sayılan Müslümanlara her sene kurban bayramında vacip olur.

5- **Zilhicce'nin ilk 10 günü:**

Hacla ilgili âyeti kerimelerde: "**Eyyâmı Mâdûdat/sayılı günlerde Allah'ı zikredin.**"²⁵ ve "**Eyyâmı Mâlumât/belli günlerde Allah'ın ismini zikretsinler**"²⁶ tabirleri geçer. Ki, "**sayılı günler**"den maksat, ittifakla **Teşrik** günleri (aşağıda gelecek); "**belli günler**"den maksat ise, **Zilhicce** ayının ilk 10 günü veya bayram günleridir.²⁷ Fecr (89) sûresinin başında: "**Fecre, 10 geceye, çift ve teke, (her şeyi karanlığı ile örtten) geceye yemin olsun ki...**"²⁸ âyeti kerimeleri ile de **Zilhicce** ayının ilk 10 gününe işaret edilmektedir.²⁹

6- **Musa (as)'a verilen 40 gece:**

Bazıları: "**Kur'an'a dönelim**" dedikleri halde, mübarek gün ve geceler yoktur diye iddia ediyorlar ya! Hâlbuki bu gün ve gecelerin kıymetli oluşu geçmiş peygamberlere, hatta ta **Âdem** (as)'a dayanır. Nitekim Allah Teâlâ, **Musa** (as)'a **Zilkade** ayında 30 gün oruç tutmasını emretmiş. Sonra 10 gün daha eklenmiş ve 40'a tamamlanmış. Böylece **Musa** (as) 30 gün oruç tutarak inzivaya çekilmiş, nefsi terbiye ile Allah (cc)'a yaklaşmıştı. Sonraki 10 günde ise, vahiy gelmiş, peygamberlik verilmiş; **Tevrat** kitabı indirilmiş ve Allah (cc) ile konuşma gerçekleşmişti.³⁰

Kur'an-ı Kerim, bu konuyu şöyle açıklar:

"(Bana ibadet etmesi için) **Musa'ya otuz gece vaad ettik, ona on ilave ettik; böylece rabbinin tayin ettiği vakit 40 gece olarak tamamlandı...**"³¹

Buradaki 30 gece **Zilkade** ayı, 10 da **Zilhicce** ayının ilk 10 gününün gecesidir.

Sonraki âyeti kerime ise şöyle: "**Musa, tayin ettiğimiz vakitte (Tur dağına) gelip Rabbi onunla konuşunca: 'Rabbim, bana (kendini) göster, seni göreyim' dedi.**

(Rabbi): ‘Sen beni asla göremezsin, fakat şu dağa bak; eğer o dağ yerinde durabilirse, sen de beni göreceksin.’ buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince, onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: ‘*Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim.*’³²

Hamdi Yazır’ın tabiriyle: “**Buradaki konuşma, doğrudan olmayıp “verai hicab” yani perde arkasından olmuştur. Dağa tecelli izafidir; zatındaki bütün azamet ve kudreti ile değil, azamet ve kudretinden bir lemha (bir göz atma kadar) zuhur, emir ve iradesinden bir parçasının dağa çarpmasıyla dağı paramparça, yerle bir etti.**”³³

7- İbrahim (as) ile oğlu İsmail (as) ve kurban:

Arefe gününün önemi ve fazileti, ta Âdem (as)’a dayanır. Âdem (as) ile Havva validemiz, cennetten çıkarıldıktan sonra, Arefe günü Arafat’ta veya Müzdelife’de buluşmuşlardır.³⁴ Aslında kurban da ta Âdem (as)’a kadar uzanır. Âyeti kerime ile sabit.³⁵ Daha çok bilinen İbrahim (as)’in kurban kesme kıssasıdır.

Malum olduğu üzere İbrahim (as)’in oğlu İsmail (as)’i kurban kesme isteği, teşebbüsü, sonra bir kurbanla/koçla ödüllendirilmesi, Sâffât sûresinde³⁶ bir sayfaya yakın âyeti kerimelerle anlatılır. İşte İbrahim (as)’in rüyası, Terviye, Arefe ve Nahr (bayram) günleri de Zilhicce ayının 8, 9 ve 10. günleridir.

İbrahim (as): “**vadini yerine getir, oğlunu kurban kes.**” diye rüya görmüştü. Çünkü salih bir evladı olursa, onu bile Allah (cc) için kurban edebileceğini vaad etmişti.³⁷ Neden uyanırken değil de rüyada emredilmiş, bu ayrıca değerlendirilebilir. Ama Allah Teâlâ öyle uygun görmüştür. Elbette ki sebepleri de vardır. Bu nedenle bazı kişilerin “**Kur’an’da kurban yoktur, bu bir rüyadır.**” şeklindeki iddiaları hezeyan ve safsatadan başka bir şey değildir. Bir ibadeti yapmamak başkadır, onu yaptığı halde inkâr etmek başkadır; hele başkalarını da yanıltıyorsa, onlardan da ona günah yazılır ve Allah (cc) korusun çok tehlikelidir.

Çünkü peygamberlerin rüyası sadıktır ve vahiy sayılır.³⁸ Sadık rüya, vahyin 8 mertebesinde birincisidir.³⁹ İsmail Hakkı Bursevî Hazretlerinin tabiriyle: “**Çünkü peygamberlerin kalpleri hiçbir zaman uyumaz!**”⁴⁰

Zira sevgili Peygamberimiz, Hz. Âişe (ra) vâlidemizin: “**Vitir namazını kılmadan mı uyuyorsun?**” sorusu üzerine:

“**Gözlerim uyusa da kalbim uyumaz.**” buyurmuştur.⁴¹

Evet, Peygamberimizin ve peygamberlerin gözleri uyusa da kalpleri uyumaz, kalpleriyle vahiy alırlar. Zira bugünkü tabirle, onların telefonları kalpleridir ve her zaman açıktır. Bunları bilmeyenler, bilmek istemeyenler, bunları da anlayamazlar ve yanlış saplantılarını da doğru zannederler. Buna “**Cehl-i Mik’ap**” denir ki, en kötü ve tehlikeli cehalet budur. **Bilmeyen, bilmediğini bilmeyen ama en doğru bildiğini iddia eden, katmerli cehalet hali.**

Ancak İbrahim (as), gördüğü rüyanın “**Rahmanî mi, şeytanî mi**” olduğunda düşünüp şüphe ettiği için, bu ayın 8. gününe “**şüpheli gün**” manasında “**Terviye günü**” denir. Ama 100 koyun kurban kesmiş. 9. gece yine aynı rüyayı görmüş, Rahmanî olduğunu anlamış ve 100 deve kurban kesmiş. Bu sebeple bu güne “**bilid-anladı**” manasına gelen **Arefe** ismi verilmiştir.⁴² (Kelimenin aslı bu olduğu için bu şekilde kullanıyoruz.)

Aslında bu bir imtihandı, hem de âyeti kerime-deki ifadesiyle büyük bir imtihandı ve O’na teslim olan baba-oğul ikisi de imtihanı kazanmıştı. Bu bakımdan hadisi şerifte: “**kurban, babanız İbrahim (as)’in sünneti**”⁴³ olarak ifade edilmektedir. Aslında onun kurban kesilmesi mümkün değildi ve Âdem (as)’dan itibaren bütün dinlerde var olan kurban⁴⁴ ibadetinde, en üstün varlık olan insanın kurban edilmesi yoktu. Böylece insanın kurban kesilmesine kesin olarak son verilmiş oldu. Kurban hakkında başka âyeti kerimeler de vardır.⁴⁵

Kurban vaciptir. Çünkü hadisi şerifte:

“**Hali vakti yerinde olup da kurban kesmeyen bizim namazgâhımıza yaklaşmasın.**”⁴⁶ buyurulmuştur. Ki böyle ağır bir ifade, ancak vacibin terkine uygun düşer; vacipten başka bir hükme uygun düşmez.⁴⁷

Vacip olan kurbanın kesilmesidir; eğer kesilme-yecekse, kurbanın diri olarak tasadduk edilmesi yahut yerine para veya gıda dağıtılması, namaz kılınıp oruç tutulması ile vacip yerine getirilmiş olmaz.⁴⁸

8- Arefe günü ve istişare:

Arefe günü, dinen sadece **Kurban** bayramından önceki günün adıdır. Sebebi yukarıda izah edildi. **Ramazan** bayramından önceki gün yahut herhangi bir olay öncesi için kullanılması, halk dilindedir, dinî bir tarafı yoktur. Fakat 10. gece de aynı rüyayı görmüş ve sabah oğluna yüksek bir şefkat duygusuyla: “**Ey yavrucuğum,**” diyerek konuyu anlatmış ve görüşünü almıştı. Oğlu **İsmail** (as) da Allah (cc)’ın emri olduğu için kabul etmiş; baba-oğul Allah (cc)’ın emrine teslim olmuşlardı.⁴⁹ İşte 10. günü baba oğlunu kurban kesmek istemiş; fakat Allah Teâlâ müsaade etmemiş ve bıçak kesmemiş. Hemen yüce Allah (cc), **Cebraîl** (as)’i bir kurban/koçla göndermiş.⁵⁰ Yanlarına inerken: “**Allahü ekber Allahü ekber**” demiş; **İbrahim** (cc): “**Lâ ilâhe illellahü vellahü ekber.**”; **İsmail** (as) da: “**Allahü ekber veilillahil-hamd.**” cümlesini söylemiş.⁵¹

Yine kurbanı “**rüya**” diyerek hafife alanların: “**Allah’ın emri olsa, bir peygamber oğluna danışmaz**” sözleri de, İslam’ın istişareye verdiği önemi kavrayamayan kişilerin uydurmalarıdır. Ki, bu danışma işi âyeti kerime ile sabittir.⁵² Ayrıca yüce Allah’ın (cc) peygamberimize: “**ashabına danış, onlarla istişare et**”⁵³ diye emri vardır. O da buna çok önem vermiş ve ashabıyla sürekli istişarede bulunmuştur. **İbrahim** (as)’in da kendisiyle ilgili çok önemli bir konuyu oğluyla istişare etmesi, ibret alınması gereken bir ders niteliğindedir. Kur’an-ı Kerim, bir konuyu anlatırken diğer taraftan pek çok konuya işaret eder. Burada da anne-babaların evladıyla istişare etmelerine işaret vardır.

9- Oruç ve Teşrik tekbirleri:

İşte **Zilhicce** ayının ilk 10 günü, böyle tarihi çok eskilere dayanan kıymetli günlerdir. Bu günlerde, ama özellikle **Arefe** günü oruç tutmak çok sevaptır. **İbni Abbas** (ra)’dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

“**Başka günlerin hiç birinde Zilhicce’nin ilk 10 gününde yapılacak salih amelden, Allah katında daha sevimli hiçbir amel yoktur...**” Devamında: “**şehit olup dönmeyen kimsenin cihadı müstesna olmak üzere cihattan da sevimli olduğunu**” bildirmiştir.⁵⁴

Arefe gününün orucunun geçmiş ve gelecek iki senelik günaha keffaret olacağı hadisi şerifte açıklanmıştır:

“**Arefe gününün orucu** (kul hakkı hariç) **geçmiş ve gelecek bir yılın** (yani iki yılın) **günahlarına keffaret olur.**”⁵⁵ Bu durum, sadece **Arefe** gününe mahsustur. Başka hiçbir gün için böyle bir mükâfat açıklanmamıştır. **Zilhicce** ayının 10. günü ise zaten bayramdır, bayram günlerinde oruç tutmak haramdır.⁵⁶

İşte **Arefe** günü sabah namazında başlayıp bayramın 4. günü ikindi vaktine kadar (ikinci dâhil) 23 vakitte, her farz namazda selamdan sonra, getirilmesi vacip olan **Teşrik Tekbirleri**, yukarıda kısaca izah edilen **İbrahim** (as)’in, oğlu **İsmail** (as)’i kurban kesme hatırasından kalmıştır.⁵⁷

Bu tekbirler önemlidir. Unutulursa, bu vakitlerde kılınacak farz namazdan sonra kaza edilebilir; ancak bu vakitler geçtikten sonra kazası da yoktur.⁵⁸

SONUÇ:

Zilhicce ayının ilk 10 günü, özellikle de **Tevkiye, Arefe** ve bayram günleri çok kıymetlidir. Hac bu mevsimde yapılır ve kurban da bayramın 1, 2, 3. günlerinde kesilir. Bunlar insanların tövbe-istiğfar etmeleri ve daha çok sevap kazanmaları için kendilerine ikram edilen önemli fırsatlardır. Bu günleri hakkıyla değerlendirerek sevabından istifade etmemizi niyaz ederim. Bu vesile ile bayram kadar kıymetli olan **Arefe** günümüz ve **Kurban** bayramımız mübarek olsun; tüm kötülüklerden, kaza-musibetlerden ve hastalıklardan kurtuluşa vesile olsun inşaallah.

1-Kadir sûresi /97.

2-Tekin, İlyas, Türkay dergi, Temmuz 2021, sayı: 47, s: 43-47, Temmuz 2022, sayı: 59, s: 41-47.

3-Tevbe sûresi /9, âyet: 36 ve 5.

4-Buhârî, Tefsirü süre 9, 8, Edâhî, 5; Müslim, Edâhî, 41; Tirmizî, Edâhî, 22; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur’an Dili, İstanbul 1971, c: 4, s: 2523; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 3, s: 422; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 225.

5-Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur’an Dili, İstanbul 1971, c: 4, s: 2524; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 3, s: 421; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 225.

6-Bakara sûresi /2, âyet: 197.

7-Bkz. Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 2, s: 718; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 314; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 56; ez-Zebidî, mütercim, Kâmil Miras, Ankara 1980, c: 6, s: 11; Şürübülâlî, Nuru'l-izâh, Mısır 1958, s: 170; Kur'an Yolu Tefsiri, DİB, Ankara 2007, c: 1, s: 311-317.

8-Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 532; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 372.

9-Bkz: Tekin, İlyas Türkay Dergi, Haziran 2021, say: 46; Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, DİB, Ankara 2012, s: 243.

10-ez-Zebidî, mütercim, Kâmil Miras, Ankara 1980, c: 6, s: 20-21, c: 9, s: 126-127.

11-Bkz: ez-Zebidî, mütercim, Kâmil Miras, Ankara 1980, c: 6, s: 20-21, c: 9, s: 126-127;

Şürübülâlî, Nuru'l-izâh, Mısır 1958, s: 165; Zihni İstanbul 1971, Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 544; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 365.

12-Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 2, s: 705; ez-Zebidî, mütercim, Kâmil Miras, Ankara 1980, c: 6, s: 20-21; Zihni İstanbul 1971, Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 544; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 372.

13-ez-Zebidî, mütercim, Kâmil Miras, Ankara 1980, c: 6, s: 20-21; Şürübülâlî, Nuru'l-izâh, Mısır 1958, s: 165; Zihni Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 544-549; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 367.

14-ez-Zebidî, mütercim, Kâmil Miras, Ankara 1980, c: 6, s: 20-21; Şürübülâlî, Nuru'l-izâh, Mısır 1958, s: 165; Zihni Efendi, Nimeti İslâm, s:544-54; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 368.

15-Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 2, s: 705; Zihni Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s:544-549; Şürübülâlî, Nuru'l-izâh, Mısır 1958, s: 165; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 365, 368, 376-379.

16-Bkz: Tekin, İlyas Türkay Dergi, Haziran 2021, say: 47, s: 43-47; Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Ankara 2012, s: 243.

17-Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 2, s: 704-706; ez-Zebidî, mütercim, Kâmil Miras, Ankara 1980, c: 6, s: 20-21; Şürübülâlî, Nuru'l-izâh, Mısır 1958, s: 171-172; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 376-383.

18-Bkz. Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 2, s: 719; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 314; Kur'an Yolu Tefsiri, DİB, Ankara 2007, c: 1, s: 311-317.

19-Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 531; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 363.

20-Bakara sûresi /2, âyet: 189.

21-Bkz.Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 304; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 55; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 1, s: 681-684.

22-Nisâ sûresi /4, âyet: 103; Bakara sûresi /2, âyet: 197; Bakara sûresi /2, âyet: 183-185.

23-Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 413

24-Zihni Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 512-513; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 333-334.

25-Bakara sûresi /2, âyet: 203.

26-Hac sûresi /22, âyet: 28.

27-Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 2, s: 730-731; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s:320-321; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 58, c: 2, s: 49; Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslâm, İstanbul 1971, s: 541; Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 372.

28-Fecr sûresi /89, âyet: 1-5.

29-Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 8, s: 5791-5792; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 10, s: 420-421; Kadî Kadî Beydâvî, Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, s: 283.

30-Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 4, s: 2275; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 3, s: 227-230, c: 10, s: 420; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 200, 28.

31-A'râf sûresi /7, âyet: 142; Bakara sûresi /2, âyet: 51.

32-A'râf sûresi /7, âyet: 143.

33-Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 4, s: 2276-2277; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 1, s: 134, 227; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 28, 200.

34-Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 497; Mehmet Rahmi Efendi, Tefcîrut-Tesnîm fî Kalbin Selîm, İstanbul 1965, s: 170.

35-Mâide sûresi /6, âyet: 27.

36-Sâffât sûresi /37, âyet: 99-113.

37-Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971,c: 6, s: 4063; Mehmet Rahmi Efendi, Tefcîrut-Tesnîm fî Kalbin Selîm, İstanbul 1965, s: 170; İslâm Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2001, c: 23, s: 78;

38-Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 4062; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 7, s: 474.

39-ez-Zebidî, Tecrîdi Sarîh T, Ahmet Naim-Kâmil Miras, Ankara 1980, c: 1, s: 3-13.

40-Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 7, s: 474.

41-Buhârî, Teheccüd, 16, Teravîh, 1, Menâkıb, 24; Müslim, Müsâfirin, 125; Ebû Dâvûd, Tahartet, 79, tatavvu', 26; Tirmizî, Mevâkît, 208, Fiten, 63; Neseî, leyl, 36.

42-Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 4061-4062; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 7, s: 473; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, s: 158; Mehmet Rahmi Efendi, Tefcîrû't-Tesnîm fî kalbin selîm, İstanbul 1965, s: 170.

43-el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 277.

44-Mâide sûresi /5, âyet: 27; Hac sûresi /22, âyet: 34.

45-Bakara sûresi /2, âyet:196; Maide sûresi /5, âyet: 27, 95, 97; Hac suresi /22, âyet: 28, 33, 34. 36-37; Kevser sûresi /108, âyet: 2

46-İbn Mâce, Edâhı, 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 321; Hâkim, II, 422; el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 278; Molla Husrev, Durer'ul-hükkâm fî şerhi gurer'il-ahkâm, İstanbul 1967, c: 1, s: 267; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 9, s: 6201; ez-Zebidî, Tecrîdi Sarîh T, Ankara 1980, c: 12, s: 33.

47-ez-Zebidî, Tecrîdi Sarîh T, Ahmet Naim-Kâmil Miras, Ankara 1980, c: 12, s: 33; Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslam, İstanbul 1971, s: 600; Bilmen Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 410, 413

48-Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslam, İstanbul 1971, s: 600; Bilmen Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 414.

49-Sâffât sûresi /37, âyet: 102-103.

50-Sâffât sûresi /37, âyet: 104-109.

51-Mehmet Rahmi Efendi, Tefcîrû't-Tesnîm fî kalbin selîm, İstanbul 1965, s: 171.

52-Sâffât sûresi /37, âyet: 102.

53-Âli İmrân sûresi /3, âyet: 159.

54-Buhârî, İdeyn, 11; bkz: Ebû Dâvûd, Savm, 61; Tirmizî, Savm, 52; İbni Mâce, Sıyâm, 39.

55-Müslim, Sıyâm, 196,197; bkz: Ebû Dâvûd, Savm, 54; Tirmizî, Savm, 48; İbni Mâce, Sıyâm, 40; Câmîus-sağîr, c: 2, s: 49; el-Münzirî, et-Terğîb vet-Terhîb, İstanbul tarihsiz, c: 2, s: 234-236.

56-Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslam, İstanbul 1971, s: 453.

57-Mehmet Rahmi Efendi, Tefcîrû't-Tesnîm fî kalbin selîm, İstanbul 1965, s: 171.

58-Şürübülâlî, Nuru'l-İzâh, Mısır 1958, s: 106. Zihni, Mehmed Efendi, Nimeti İslam, İstanbul 1971, s: 414-415; Bilmen Ömer Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, İstanbul tarihsiz, s: 169-170; Mehmet Rahmi Efendi, Tefcîrû't-Tesnîm fî kalbin selîm, İstanbul 1965, s: 173.